

140 jaar Panorama van Scheveningen

Een kunstwerk op het breukvlak van traditie en moderniteit

Staande voor het Panorama van Scheveningen krijg je het gevoel in een tijdmachine te zijn beland. Je ziet het vissersdorp Scheveningen en het omringende landschap zoals Mesdag het 140 jaar geleden zag vanaf het Seinpostduin. Het Panorama is niet alleen een imposant schilderstuk, maar blijkt ook een boodschap voor ons te hebben.

Zijn kunstenaarscarrière begon eigenlijk als een valse start. Hoewel Hendrik Willem Mesdag (1831-1915) al op jonge leeftijd belangstelling had voor tekenen en schilderen, liet het kunstenaarsbestaan nog even op zich wachten. Hij was voorbestemd voor een loopbaan in het bankbedrijf van zijn vader. In 1856 trouwde hij met Sientje van Houten (1834-1909) die zelf ook schilderde. Pas in 1866 kon Hendrik Willem, dankzij een erfenis van zijn vrouw Sientje, beginnen als kunstenaar. Hij werd een van de belangrijkste vertegenwoordigers van de Haagse School.

Zeeschilder

Een vakantie op het eiland Norderney (1868) bleek bepalend voor zijn verdere carrière, want daar ontdekte

Mesdag zijn voorliefde voor zee, strand en duin. Het jaar daarop verhuisde hij naar Den Haag, om dichterbij de kust te wonen. Om nog dichterbij zijn onderwerp te zijn, huurde Mesdag een vaste kamer in de toenmalige Villa Elba, dicht bij het strand; ook beschikte hij over een buitenatelier, gelegen op de top van het Doornduin. Van hieruit kon hij zich toeleggen op het schilderen van de zee in al zijn verschijningsvormen en van taferelen rond de visserij.

Mesdag werd in kunstenaarskringen niet direct geaccepteerd. Pas nadat hij de gouden medaille van de salon de Paris had gewonnen voor zijn zeegezicht *Les brisants de la Mer du Nord* is zijn naam als kunstenaar definitief gevestigd. Toen brak het jaar 1880 aan.

Een belangrijke opdracht

Dat jaar krijgt Mesdag van enkele Brusselse ondernemers zijn wellicht belangrijkste opdracht: het maken van een panoramaschildering van Scheveningen. Panoramasmaleringen waren populair in de negentiende eeuw; in veel Europese hoofdsteden waren ze te zien. Sommigen vertoonden stadsgezichten, weer anderen

veldslagen of rampen. Vanwege de opkomst van fotografie en film rond 1900 raakten ze uit de belangstelling. Slechts enkele zijn er nog bewaard, daarvan is het *Panorama van Scheveningen* de oudste die zich ook nog op de oorspronkelijke locatie bevindt. Vergeleken met andere panorama's was het vissersdorp Scheveningen een betrekkelijk alledaags onderwerp. »

Mesdag op het Damenstrand, Norderney, ca. 1868

Tekst: Joost van Reizen
Beeld: Museum Panorama Mesdag, Den Haag

Ter gelegenheid van het 140-jarig bestaan van het *Panorama van Scheveningen* is de tentoonstelling 'De schilders van het Panorama van Scheveningen. Mesdag, Blommers, De Bock, Breitner en Mesdag-van Houten', te zien vanaf heropening van het museum t/m 26 september 2021. Ook verschijnt een boek met de titel 'De schilders van het Panorama van Scheveningen'. Een recensie hiervan vindt je op pagina 26. Meer informatie is te vinden op panorama-mesdag.nl

Hoe zag het dorp eruit dat Mesdag wilde schilderen?

Vissersdorp Scheveningen

In de negentiende eeuw was Scheveningen een arm, klein vissersdorp. Er was woningnood en de hygiënische omstandigheden waren slecht. De vissers ontvingen een karig loon voor hun noeste en riskante arbeid. Een haven was er niet, daarom lagen de vissersboten - bomschuiten - op het strand. Daar vond ook het onderhoud van de boten, het boeten van de visnetten en de visafslag plaats. Maar dit traditionele beeld begon te kantelen door verstedelijking en opkomend toerisme. Scheveningen moest concurreren met de andere badplaatsen. Ten noordoosten van het

dorp verscheen een lange strook horecagelegenheden. Vanaf het eind van de negentiende eeuw volgden de grote hotels, zoals het Kurhaus.

Velen wisten de weg naar de badplaatsen te vinden, aangetrokken door de heilzame werking die een verblijf aan zee zou hebben. Er was ook vervoer: met paardentram of stoomtram lieten toeristen zich van het station Staatspoor naar het Scheveningse strand brengen. Daar flaneerden zij langs het strand, lieten zich met badkoets naar het water rijden of bezochten een van de vele horecagelegenheden.

Mesdag maakte zich grote zorgen over deze veranderingen. Welke gevolgen zouden de toestroom van toeristen en

de stadsuitbreiding hebben op zijn grote inspiratiebron, het kustlandschap? Voor het verloren ging, wilde hij het vastleggen.

De totstandkoming van het Panorama

Het hoge Seinpostduin was rond 1880 met stip de beste plaats om Scheveningen en omgeving te overzien. Hier maakte Mesdag zijn voorbereidende potloodschetsen. Om later zijn ontwerp in de juiste verhouding op het doek te krijgen, plaatste Mesdag een torentje met een doorzichtige cilinder boven op het Seinpostduin. Staande in de cilinder tekende hij aan de binnenkant wat hij om zich heen zag. De cilinder bracht hij vervolgens naar het panoramagebouw aan de Zeestraat en daar zette hij zijn tekening vervolgens op schaal over op een rond de cilinder geplaatst doek van 14 bij 120 meter.

Dan begint het schilderwerk. Hierbij kreeg hij hulp van zijn vrouw Sientje en de kunstenaars Bernard Blommers, Théophile de Bock en het nog jonge

Bomschuiten op het strand (detail), 1881

talent George Breitner. De laatste beheerste het perspectieftekenen beter dan de autodidact Mesdag. Vandaar dat Mesdag partijen met bebouwing aan hem overliet. Na vier maanden was het Panorama voltooid en in 1881 kon het publiek het resultaat bewonderen. Mesdag had met zijn keuze voor een panoramaschildering vanaf het Seinpostduin niet langer moeten wachten, want nog voor de laatste verfstreken op het panoramadoek waren aangebracht, bereidde de Haagse gemeenteraad vergaande plannen voor met betrekking tot dit duin.

Het Seinpostduin

Dit hoogste duin van Scheveningen dankt zijn naam aan een seinpost uit de Franse tijd. De komst van de telegraaf maakte seinposten overbodig. Daarna kwamen de projectontwikkelaars met plannen om hier hotels te bouwen. Twee ondernemers dienden een verzoek in tot erfpacht van het Seinpostduin. Na de nodige discussie honoreerde de gemeenteraad dit verzoek.

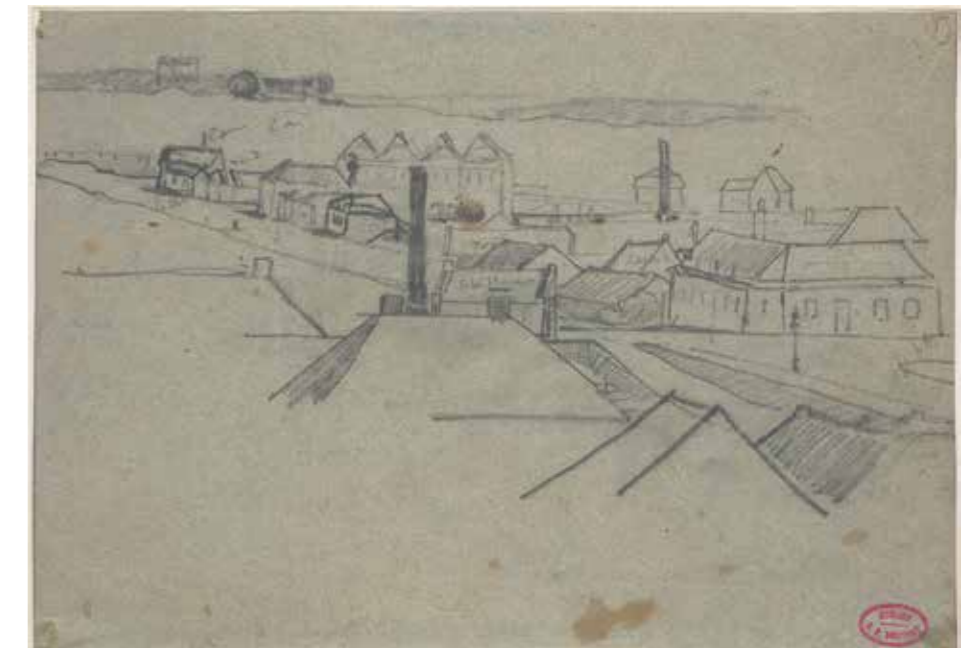
Dit was precies wat Mesdag vreesde en hij besloot om alsnog per brief

bezwaar aan te tekenen. Hij zou het, zo schrijft hij, net als veel anderen betreuren als het Seinpostduin met zijn ongeëvenaarde uitzicht opgeofferd zou worden aan geldelijk gewin en verzocht de raad om de erfpachtaanvraag af te wijzen. De raad bleef echter bij haar besluit. We zien hier Mesdag in een nieuwe rol, als iemand die opkomt voor bedreigde kust: een natuurbeschermer avant la lettre.

Zo is het Panorama niet alleen een adembenemend mooie schildering, maar het bevat impliciet ook een boodschap: pas op met de natuur, want voor je het weet gaat het verloren. Een boodschap die tot op de dag van vandaag actueel is. •

[Joost van Reisen](#)
is redacteur van Duin

George Hendrik Breitner. Studie voor Panorama Mesdag, 1880
Potlood op papier, 21 x 30,4 cm. Collectie Kröller-Müller Museum, Otterlo, Nederland, KM 103.905

Duinpartijen en dorp Scheveningen (detail), 1881

